

Kültürel Dirençlilik Bağlamında Bibliyometrik Analiz

Tuğba KÜTÜK* Parla GÜNEŞ**

Özet

Kentlerin kültürel birikimleri zaman içerisinde gelişim göstermektedir ve bu birikim birden fazla değişkenle şekillenmektedir. Bireylerin mekâna ve zamana göre uyum sağlaması ve yer edinmesi bu bağlamda büyük önem arz etmektedir. Mekânla uyumunun gücü mekâna dair aidiyetini de belli etmektedir ve direncinin gücünü de betimlemektedir. Kültürel bilgi ve pratikler, değişen koşullara adaptasyon için kritik öneme sahiptir ve kültürel dirençliliğin önemli bir parçasıdır. Kültürel dirençlilik, toplulukların ve kültürel sistemlerin değişen çevresel, sosyal ve ekonomik koşullara karşı dayanıklılığını ve adaptasyon yeteneklerini ifade eden bir kavram olarak kullanılmaktadır. Bu kavram, kültürel kimliğin, normların, değerlerin ve uygulamaların sürdürülebilirliğini ve devamlılığını sağlamaktadır. Bu bağlamda çalışma kültürel dirençliliğin özellikle afet sonrası toplumsal yapılar üzerindeki etkilerini ve bu kavramın literatürde nasıl ele alındığını incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmanın yöntemi, literatürdeki eğilimleri, kavramsal farklılıkları ve boşlukları belirlemek amacıyla bibliyometrik analiz yaklaşımına dayanmaktadır. Literatür taramasının ardından, "cultural resilience" anahtar kelimesiyle Web of Science veri tabanından elde edilen veriler VOSviewer kullanılarak görselleştirilmiştir. Bulgular, kültürel dirençliliğin, afet sonrası toplumsal iyileşme süreçlerinde kültürel mirasın korunması, sosyal dayanışma ağlarının güçlendirilmesi ve ekonomik sürdürülebilirlik açısından kritik bir rol oynadığını göstermektedir. Sonuç olarak, çalışma, kültürel dirençliliğin sürdürülebilir ve dayanıklı topluluklar oluşturmadaki önemini vurgulayarak, gelecekteki araştırmalar ve stratejiler için bir çerçeve sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Bibliyometrik Analiz, Kültürel Dirençlilik, Afet Sonrası Topluluk İyileşme Süreçleri.

A Bibliometric Analysis in the Context of Cultural Resilience

Abstract

The cultural accumulation of cities develops over time and this accumulation is shaped by multiple variables. In this context, it is crucial for individuals to adapt and situate themselves within the spatial and temporal dynamics of their environment. The strength of their adaptation to spatial contexts also reveals their sense of belonging to the space and reflects the strength of their resistance. Cultural knowledge and practices are of critical importance for adaptation to changing conditions and are an important part of cultural resilience. Cultural resilience refers to the ability of communities and cultural systems to adapt and remain resilient in the face of changing environmental, social, and economic conditions. This concept ensures the sustainability and continuity of cultural identity, norms, values and practices so this study is aims to examine the effects of cultural resilience especially on post-disaster social structures and how this concept is addressed in the literature. The method of the study is based on the bibliometric analysis approach in order to determine trends, conceptual differences and gaps in the literature. After the literature review, the data obtained from the Web of Science using the keyword "cultural resilience" were visualized through VOSviewer. The findings show that cultural resilience plays a critical role in post-disaster community recovery processes by preserving cultural heritage, strengthening social networks, and promoting economic sustainability. In conclusion, the study provides a framework for future research and strategies by highlighting the importance of cultural resilience in building sustainable and resilient communities.

Keywords: Bibliometric analysis, cultural resilience, post-disaster community recovery processes.

* Arş. Gör., Gazi Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, Ankara / Türkiye, tugbakutuk@gazi.edu.tr

ORCID : 0000-0002-6723-734X

** Arş. Gör., Ankara Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Gayrimenkul Geliştirme ve Yönetimi Bölümü, Gayrimenkul Geliştirme ve Yönetimi Anabilim Dalı, Ankara / Türkiye, parlagunes@ankara.edu.tr

ORCID : 0000-0003-0356-2044

Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz / To cite this article (APA):

Kütük, T., & Güneş, P. (2025). Kültürel Dirençlilik Bağlamında Bibliyometrik Analiz, *Küllüye*, 6(3), 435-454.

<https://doi.org/10.48139/aybukullive.1704981>

Makale Bilgisi / Article Information

Geliş / Received	Kabul / Accepted	Türü / Type	Sayfa / Page
23 Mayıs 2025	13 Ekim 2025	Araştırma Makalesi	435-454
23 May 2025	13 October 2025	Research Article	
Lisans / License: CC BY-NC 4.0			

Extended Abstract

Natural disasters, climate change, social crises, and rapid socio-economic transformations occurring globally, make it essential for societies to build resilience not only in physical but also in cultural terms. In this context, the concept of cultural resilience refers to the capacity of communities to adapt and reproduce themselves under changing conditions while preserving their identities, values, traditional knowledge, and cultural heritage. Cultural resilience plays a crucial role in the psychological, social, and spatial recovery of individuals and communities in post-disaster processes. Moreover, understanding how this concept has been discussed in the existing literature provides valuable insights into the broader dynamics of post-disaster recovery. Therefore, the main aim of this study is to examine how the concept of cultural resilience is addressed in academic research, particularly its effects on post-disaster social structures, and to identify current trends and thematic orientations within the field. Additionally, it seeks to reveal the conceptual themes, distinctions, and research gaps in the field. To achieve this, the study employs a bibliometric analysis to provide a comprehensive evaluation of the cultural resilience literature and to present a theoretical framework for future research. The core objective is to define the position, development, and conceptual variations of cultural resilience in the academic discourse and to establish an evaluative framework to guide future studies.

The concept of resilience was first defined in the field of ecology by Holling (1973) as the ability of ecosystems to maintain equilibrium and adapt in the face of external shocks. It was later adapted into fields such as social sciences, economics, disaster management, and urban planning, gaining a multidimensional meaning. Walker and Salt (2006) interpreted resilience not merely as recovery from crises but also as the capacity to adapt and transform under changing circumstances.

The cultural accumulation within cities evolves over time and is shaped by multiple variables. Individuals' ability to adapt to spatial and temporal contexts, their relationship with their environment, and their sense of place play a defining role in the formation of cultural memory. The strength of this spatial attachment determines the sense of belonging and, consequently, the degree of resilience. Cultural knowledge, traditional practices, rituals, and social values are vital components in the process of adaptation and are central to cultural resilience. The concept embodies the endurance and adaptive capacity of cultural systems to environmental, social, and economic change, thereby ensuring continuity of cultural identity, norms, values, and practices.

In the literature, cultural resilience emerges as a key concept for strengthening social bonds, preserving collective memory, and reconstructing cultural identity during post-disaster recovery processes. The United Nations' Sendai Framework for Disaster Risk Reduction (2015–2030) emphasizes the significance of cultural heritage, public participation, and social capital in disaster management. Accordingly, cultural resilience

is not limited to physical reconstruction but also serves as a mechanism ensuring social cohesion as well as identity continuity within communities.

This study conducts a bibliometric analysis using the Web of Science (WoS) database to identify publication trends, thematic clusters, and conceptual developments in the field of cultural resilience. A total of 406 publications from 2004 to 2024 were identified, of which 127 were directly related to disaster, environment, urbanism, and cultural planning were analyzed using VOSviewer software. The choice of 2004 as a starting point corresponds to the increased international attention to resilience following the 2004 Indian Ocean Tsunami. The findings reveal that studies on cultural resilience have significantly increased since 2010, notably after major disasters such as the 2010 Haiti and 2011 Tohoku earthquakes. The post-2015 period shows accelerated growth due to heightened awareness of the cultural impacts of climate change. Between 2019 and 2024, the topic gained further momentum, reflecting research interest in the social and cultural effects of the COVID-19 pandemic. The leading contributors to the literature are the United States, China, Italy, the United Kingdom, and Australia, while only three studies were identified in Türkiye, most of which focused on rural areas, cultural heritage conservation, and cultural tourism.

Keyword co-occurrence analysis indicated that “resilience” is the central concept, closely associated with “cultural heritage,” “climate change,” “disaster risk reduction,” “adaptation,” and “sustainability.” These results suggest that research on cultural resilience primarily develops along the axes of disaster risk management, sustainability, and cultural heritage preservation. The findings demonstrate that cultural resilience serves multifaceted functions in post-disaster recovery by preserving cultural heritage, maintaining community identity, rebuilding collective memory, strengthening social ties, and promoting psychological recovery. Cultural spaces and rituals act as focal points of solidarity, helping communities maintain cohesion and continuity. However, in Türkiye, the literature remains limited and predominantly rural-focused. Considering the country’s high seismic risk, integrating cultural resilience into urban planning and disaster management policies is of critical importance.

In conclusion, cultural resilience constitutes an indispensable element in reinforcing social bonds, safeguarding cultural heritage, strengthening identity, and ensuring the long-term sustainability of communities in post-disaster recovery. It contributes not only to the preservation of cultural values but also to the fostering of social solidarity, the achievement of economic sustainability, and the promotion of psychological well-being. Therefore, cultural resilience provides a holistic framework for disaster management, urban planning, and sustainable development policies. Nonetheless, topics such as social exclusion, migration, and refugee dynamics remain underrepresented, offering valuable directions for future research. The study highlights that cultural resilience approaches should integrate cultural dimensions into post-disaster planning and policy-making, while emphasizing local participation, traditional knowledge, and interdisciplinary collaboration to build resilient and sustainable communities.

Giriş

Dirençlilik; adaptasyon, dayanıklılık ve yenilikçilik gibi unsurları, beklenmeyen olaylar karşısında toparlanma ve yeniden yapılanma kapasitesini içermektedir. Literatürde, dirençlilik kavramı ekolojik, sosyo-ekonomik ve toplumsal bağlamlarda ele alınmakta ve sürdürülebilirlik kavramı ile ilişkilendirilmektedir (Holling, 1973, s. 3; Walker & Salt, 2006, s. 12). Kentsel dirençlilik, şehirlerin doğal afetler, ekonomik krizler veya sosyal değişim gibi ani ve beklenmeyen olaylara karşı dayanıklılığını ifade etmektedir. Kentsel dirençlilik çalışmaları, özellikle şehirleşme süreçlerinin hızlanmasıyla, şehirlerin altyapı, enerji, ulaşım ve sosyal dayanışma kapasitesini nasıl geliştirebileceğine dair stratejiler sunmaktadır. Bu kavram, sürdürülebilir kentleşme hedefleriyle de bağlantılıdır ve şehirlerin afetlere hızlı tepki verme ve yeniden toparlanma süreçlerine odaklanmaktadır (Kayar ve Kutlu, 2022, s. 182). Afet dirençliliği, bir toplumun afet öncesi risklere hazırlık düzeyi, afet sırasında hayatta kalma kapasitesi ve afet sonrasında iyileşme, yeniden yapılanma ve uyum sağlama becerilerini kapsamaktadır (Norris et al., 2008). Bu çerçevede afet dirençliliği, yalnızca fiziksel altyapının güçlendirilmesi değil; aynı zamanda sosyal, ekonomik ve kültürel boyutları da içermektedir.

Kültürel dirençlilik ise, toplulukların kimliklerini, değerlerini, geleneklerini ve ortak belleklerini koruyarak krizler karşısında uyum sağlayabilme kapasitesini ifade etmektedir (Brown and Kulig, 1996; Obrist et al., 2010). Bu bağlamda kültürel dirençlilik, dünya genelinde toplulukların karşılaştıkları çevresel, sosyal ve ekonomik zorluklara karşı dayanıklılıklarını ve adaptasyon kapasitelerini anlamak açısından büyük önem taşımaktadır. Kültürel değişim süreçlerinde toplulukların tepkilerini anlamaya yönelik olan bu kavram, kültürel çeşitliliğin sürdürülebilirliği için önemli bir yere sahiptir (Nar, 2019, s. 77). Kültürel dirençlilik kavramı, dil, edebiyat, geleneksel pratikler, sanat, el sanatları, giyim, görsel semboller, inanç sistemleri, ritüeller, müzik ve dans gibi farklı boyutlarda incelenebilmektedir. Bu unsurlar, bir toplumun kültürel mirasının temel öğeleri olup, kültürel dirençliliğin ana bileşenlerini oluşturmaktadır (Köse, 2021, s. 59).

Kültürel dirençlilik, toplulukların kimliklerini, geleneklerini ve değerlerini zor koşullar altında nasıl koruduğunu ve yeniden şekillendirdiğini incelemektedir. Kültürel dirençlilik, kültürel mirasın korunması, kolektif hafızanın sürdürülmesi ve sosyal bağların güçlendirilmesi gibi unsurları içermektedir (Oktay, Taş ve Taş, 2020, s. 312). Özellikle afet sonrası süreçlerde kültürel dirençlilik, bireylerin ve toplulukların kolektif hafızayı, aidiyet duygusunu ve kültürel pratikleri yeniden üreterek toplumsal iyileşmeye katkı sunmasını sağlamaktadır. Toplular, göç, çatışma veya doğal afet gibi olaylara maruz kaldıklarında, kültürel öğeler dayanıklılığın bir kaynağı haline gelir ve bireylerin aidiyet duygusunu beslemektedir. Bu bağlamda, kültürel dirençlilik aynı zamanda kimliğin korunmasını ve yeni koşullara uyarlanmasını destekleyen bir mekanizma olarak da işlev görmektedir. Kültürel dirençlilik literatürü, özellikle kültürel mirasın korunması, sosyal

yapıların devamlılığı ve kültürel kimliklerin korunması gibi konularda zengindir (Çağırkan, 2016, s. 2615; Sözer, 2019, s. 420). Çeşitli çalışmalar, kriz durumlarında kültürel dirençliliğin bireylerin ve toplulukların psikolojik ve sosyal dayanıklılığına katkıda bulunduğunu göstermektedir. Kültürel pratiklerin, ritüellerin ve toplumsal hafızanın korunması, toplulukların bir arada kalmalarını ve dayanıklılıklarını artırmaktadır. Afet sonrası kültürel dirençlilik, afetlerin toplulukların kültürel yapıları üzerindeki etkilerini ve bu süreçte kültürel dayanıklılık kapasitelerini nasıl harekete geçirdiğini araştırmaktadır. Afet sonrası süreçlerde, kültürel pratikler ve toplumsal bağlar, toplulukların travmatik olaylara karşı daha dirençli olmalarını sağlamaktadır. Deprem gibi doğal afetler sonrasında kültürel dayanışma pratikleri, toplumların yeniden toparlanmasını ve kültürel değerlerin sürekliliğini desteklemektedir. Afet sonrası dönemde kültürel mirasın korunması ve yeniden inşa edilmesi, toplulukların kimlik ve aidiyet duygularının devamını sağlamak açısından büyük önem taşımaktadır (Kök, 2023, s. 3).

Bu çalışma, kültürel dirençliliğin toplulukların krizlere ve değişen çevresel, sosyal ve ekonomik koşullara adaptasyon süreçlerinde kritik bir role sahip olduğunu, kültürel kimliğin ve pratiklerin korunmasının afet sonrası toplumsal iyileşmeyi hızlandırdığını ve mekânsal bağlamda sürdürülebilirliğin sağlanmasına katkıda bulunduğunu varsaymaktadır. Kültürel dirençlilik, sadece afet sonrası iyileşme sürecinin değil, aynı zamanda toplumsal sürdürülebilirliğin ve kültürel kimliğin korunmasının temel unsurlarından biri olarak öne çıkmaktadır. Bu çalışma, kültürel dirençliliğin afet sonrası toplumsal etkilerini daha iyi anlayarak, gelecekteki araştırmalara sağlam bir bilimsel altyapı sağlayacaktır. Bibliyometrik analiz yöntemi kullanılarak kültürel dirençlilik kavramının afet sonrası toplumsal yapılar üzerindeki etkileri ayrıntılı biçimde ele alınmıştır. Afet sonrası toplumsal iyileşme ile kültürel dirençlilik arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmaların sayısındaki artış, bu alandaki bilimsel literatürün gelişime ne denli açık olduğunu göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Nitekim literatürdeki güncel eğilimler, afet sonrası süreçlerde kültürel unsurların giderek daha fazla önem kazandığını ve bu unsurların toplumsal yeniden yapılanmaya farklı boyutlarda katkıda bulunduğunu ortaya koymaktadır (Clarke & Mayer, 2017, s. 132; Holtorf, 2018, s. 641; Oktay, Taş & Taş, 2020, s. 311). Özellikle kültürel mirasın korunması, sosyal dayanışma pratiklerinin sürdürülmesi ve kolektif hafızanın güçlendirilmesi, afet sonrası toplumsal iyileşmeyi hızlandıran kritik faktörler arasında değerlendirilmektedir. Ancak, kültürel dirençlilik konusuna ilişkin akademik yazında sistematik araştırmaların yetersiz olduğu görülmektedir. Bu durum, kavramın teorik çerçevesinin tam olarak netleşmesini engellemekte ve farklı disiplinlerde dağınık bir şekilde ele alınmasına yol açmaktadır. Bu çalışma, söz konusu boşluğu gidermeyi hedefleyerek kültürel dirençlilik alanındaki mevcut bilgi birikimini bibliyometrik analiz yöntemi aracılığıyla incelemekte; araştırma eğilimlerinin zaman içerisindeki değişimini, kavramın ele alınış biçimindeki farklılıkları ve literatürdeki eksiklikleri ortaya koymayı amaçlamaktadır. Böylelikle, gelecekte yapılacak çalışmalara daha sağlam bir teorik ve metodolojik temel sunulması hedeflenmektedir.

Makalede giriş bölümünü takiben, ikinci bölümde afet sonrası kültürel dirençlilik kavramına ilişkin literatür ayrıntılı olarak gözden geçirilmektedir. Üçüncü bölümde kullanılan bibliyometrik analiz yöntemi açıklanmakta, ardından gerçekleştirilen analizlerin bulguları aktarılmaktadır. Son bölümde ise çalışmanın temel sonuçları tartışılarak, elde edilen bulguların gelecek araştırmalara ve politika geliştirme süreçlerine sağlayabileceği katkılar değerlendirilmektedir.

Afet Sonrası Kültürel Dirençlilik

Kültürel dirençlilik, doğal afetlerin etkilerine karşı toplumların kültürel kimliklerini ve bağlarını koruma süreçlerinde oldukça önemli bir rol oynamaktadır. Endonezya'daki tsunamiden sonra, yerel tiyatro grupları, barınma alanlarında sahneledikleri oyunlarla toplumlar arasında travma sonrası iyileşme sürecine katkıda bulunmuştur. Bu tür etkinlikler, toplumlar arası diyalogu teşvik ederek sosyal bağları güçlendirmiş ve kültürel ifadelerin iyileştirici gücünü ortaya koymuştur (Warganegara ve Morris Samson, 2020, s. 4). Fas'ta 2023'teki yıkıcı deprem sonrasında ise yerel toplumların geleneksel dans, müzik ve el sanatları gibi kültürel etkinlikleri sürdürmeleri teşvik edilmiştir ve özellikle Amazigh toplumları, bu kültürel pratikler aracılığıyla toplum bağlarını güçlendirerek kimlik duygularını yenilemiştir. Bu süreçte kültürel ifadeler, toplumlar arasında bir birlik ve dayanışma unsuru olarak işlev görmüştür. Ayrıca, Fas hükümeti bu tür kültürel ve yaratıcı endüstrileri destekleyerek, kültürel mirasın korunmasının ekonomik sürdürülebilirlik açısından da fayda sağlayabileceğini göstermiştir (Dalaman vd, 2021, s. 82). Bu örnekler, kültürel dirençliliğin, afet sonrası dönemde psikolojik ve sosyal dayanıklılığı destekleyici bir mekanizma olarak işlev gördüğünü ve toplumların kültürel kimliklerini koruyarak toparlanmalarına yardımcı olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda, kültürel dirençlilik stratejileri, afet sonrası yeniden yapılanma süreçlerinde kültürel mirasın korunması, sosyal yapının güçlendirilmesi ve toplumların kolektif hafızasının sürdürülebilmesi için oldukça değerlidir (Özkan & Çetinkaya Kutun, 2021, s. 251).

Afet sonrası kültürel dirençlilik, toplumların afetlere karşı sosyal, kültürel ve kimliksel bütünlüğünü koruma kapasitesini ifade etmektedir ve bu alanda yapılan çalışmalar, afetlerin yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel etkiler yarattığını; kültürel dirençliliğin ise toplumların afet sonrası iyileşme sürecindeki hayati rolünü vurgulamaktadır (Aldrich, 2012, s. 15). Afet sonrası kültürel dirençliliği destekleyen ana faktörleri içeren Tablo 1, bu alanın dinamiklerinin analitik bir çerçeve içinde anlaşılmasına olanak sağlamaktadır. Tablo 1'de sunulan afet sonrası kültürel dirençlilik faktörleri, çalışmada uygulanan bibliyometrik analiz bulguları ve literatür taraması temel alınarak oluşturulmuştur. Öncelikle, kültürel dirençlilik kavramına ilişkin ulusal ve uluslararası çalışmalar incelenmiş; bu çalışmalarda öne çıkan kavramlar, temalar ve anahtar kelimeler sınıflandırılmıştır (Aldrich, 2012; Holtorf, 2018; Clarke & Mayer, 2017). Ardından, VOSviewer programı aracılığıyla gerçekleştirilen ağ analizlerinde sıkça tekrarlanan kavramlar belirlenmiş ve bu kavramlar toplumların afet sonrası yeniden yapılanma süreçleriyle ilişkilendirilmiştir. Böylece, geleneksel bilgi birikimi, sosyal ağlar ve dayanışma, inanç ve ritüeller, toplum değerleri ve kimlik gibi

faktörler afet sonrası kültürel dirençliliğin temel bileşenleri olarak öne çıkmıştır. Faktörlerin tabloya yerleştirilmesinde, her bir bileşenin toplulukların fiziksel, psikolojik ve sosyal iyileşme süreçlerine ne ölçüde katkıda bulunduğu dikkate alınmıştır. Bu nedenle tablo, yalnızca kavramsal bir sınıflandırma değil, aynı zamanda literatürden elde edilen bulguların sistematik bir sentezi olarak değerlendirilmelidir.

Tablo 1. Afet sonrası kültürel dirençlilik faktörleri (Kaynak: Yazarlar tarafından hazırlanmıştır.)

Temel Bileşenler	Yöntem	Etki Düzeyi
Geleneksel bilgi birikimi	Topluluklara bilgi aktarımı Topluluklara rehberlik etme	Birebir görüşmeler Kişi-Mekân bağlamı
Sosyal ağlar ve dayanışma	Destek mekanizmaları Kimlik kazanımı	Fiziksel ve psikolojik iyileşme Mekâna aidiyet olgusu
İnanç ve ritüeller	Kayıp/Kazanç dengesi	Mekân ile bağların güçlendirilmesi
Topluluk değerleri ve kimlik	Kültürel miras Topluluk kimliği	Topluluk kimlik Aidiyet duygusu

Geleneksel bilgi birikimi, sosyal ağlar ve dayanışma, inanç ve ritüeller, topluluk değerleri ve kimlik gibi başlıklar, her biri toplulukların afet sonrası toparlanma sürecinde farklı açılardan dirençlilik oluşturan yapı taşları olarak görülmektedir. Geleneksel bilgi birikimi, toplulukların uzun yıllara dayalı deneyimlerinden süzülen ve yerel şartlara uyumlu bilgi ve pratiklerin afet sonrasında uygulanmasını sağlayarak sürdürülebilir bir yeniden yapılanmaya katkıda bulunmaktadır (Öztürk, 2024, s. 744). Bu süreçte sosyal ağlar, özellikle aile, arkadaşlık ve komşuluk bağları, bireylerin hem fiziksel hem de psikososyal iyileşme süreçlerinde kritik bir destek kaynağı işlevi görmektedir. İnanç ve ritüeller, bireylerin travmatik deneyimlerle başa çıkma ve sosyal bağları yeniden kurma sürecine psikolojik destek sağlar ve afet sonrası gerçekleştirilen anma törenleri gibi uygulamalar, topluluk içinde ortak bir dayanışma duygusu yaratabilmektedir. Son olarak, topluluk değerleri ve kimlik, afet sonrası kültürel mirasın korunması ve sembolik alanların yeniden yapılandırılması yoluyla aidiyet duygusunu yeniden güçlendirmektedir. Bu dört temel bileşen, afet sonrası kültürel dirençliliğin sürdürülebilirliği açısından birbirini destekleyen bütüncül bir yapı oluşturur ve toplulukların kimlik ve sosyal dokularını yeniden inşa etmelerine olanak tanır. Bu tür bir analiz, afet sonrası toplulukların iyileşme ve sürdürülebilir yeniden yapılanma süreçlerinin anlaşılmasına ve kültürel dirençlilik odaklı yaklaşımlar geliştirilmesine bilimsel bir temel sağlamaktadır (Coşkun & Ulusoy, 2024, s. 102).

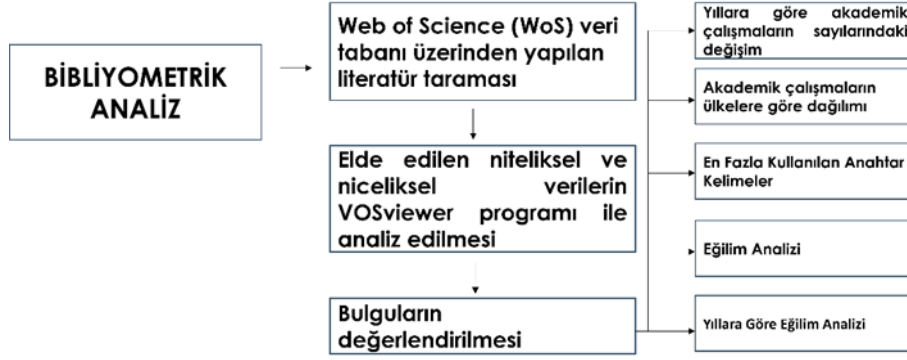
Aldrich (2012), afet sonrası dayanışmanın toplulukların kültürel dirençliliğini artırmadaki rolünü incelemiş ve güçlü toplumsal bağların, afet sonrası kültürel iyileşme süreçlerini hızlandırdığını vurgulamıştır. Aldrich bu bağlamda dört farklı topluluğun afet sonrası tepkilerini incelemiştir: 1923 Tokyo depremi, 1995 Kobe depremi, 2004 Hint Okyanusu tsunamisi sonrası Tamil Nadu ve Katrina sonrası New Orleans olarak

detaylandırılmıştır. Güçlü sosyal ağlara sahip olan toplulukların, iyileşme sürecini daha iyi koordine edebildiğini tespit etmiştir. Bilgi ve yardımın hızlı bir şekilde yayılmasının yanı sıra, sosyal sermayesi bol olan topluluklar, insanların ve kaynakların bölgeden göçünü minimize edebilmiştir. Günümüzde hükümetlerin afet yönetiminde giderek artan zorluklarla karşı karşıya kaldığı, aynı zamanda doğal afetlerin hem sıklığının hem de şiddetinin küresel ölçekte yükseldiği bir dönemde, verimli bir yeniden yapılanmaya katkıda bulunan faktörleri anlamak her zamankinden daha önemli hale gelmiştir.

Yöntem

Kültürel dirençlilik çalışmaları hem yerel hem de küresel düzeyde daha dirençli ve sürdürülebilir toplumlar inşa etmek için gereklidir. Konunun önemi nedeniyle yapılan çalışmaların bibliyometrik analiz yaklaşımı ile incelenmesinin önemli bir katkı sunacağı düşünülmektedir. Bu çalışma kapsamında, literatürde konunun nasıl ele alındığını anlayabilmek için yapılan akademik çalışmaların bibliyometrik bir analizi yapılmıştır. Bibliyometrik analiz, belirli bir konudaki araştırmaları niteliksel ve niceliksel olarak analiz ederek akademik yayınların eğilimlerini ve aralarındaki ilişkileri anlamamıza yardımcı olmaktadır (Akbaş, 2023, s. 1868). Bu analiz bağlamında, konu ile ilgili çalışmaların yıllara, sık kullanılan anahtar kelimelere, atıf sayılarına, araştırma alanlarına ve ülkelere göre dağılımının incelenmesi söz konusudur. Son yıllarda giderek daha fazla kullanılan bir yöntem olan bibliyometrik analiz, belirli bir araştırma alanındaki yayınların niteliksel ve niceliksel olarak sistematik biçimde değerlendirilmesine olanak sağlamaktadır. Bu yöntem sayesinde, ilgili konunun yıllar içerisinde nasıl değiştiği, hangi eğilimler etrafında yoğunlaştığı ve ele alış biçimlerinde ne tür farklılıkların ortaya çıktığı belirlenebilmekte; aynı zamanda literatürdeki boşluklar tespit edilerek gelecekte yapılacak çalışmalara yön verilmesi mümkün olmaktadır (Akbaş, 2023, s. 1868; Aktaş, 2024, s. 1967). Bu çalışma kapsamında bibliyometrik analiz, kültürel dirençlilik kavramının özellikle afet sonrası toplumsal yapılar üzerindeki etkilerini değerlendirmek amacıyla tercih edilmiştir.

Analiz için Web of Science (WOS) veri tabanı seçilmiştir; çünkü WOS, şehir ve bölge planlama, çevresel çalışmalar, coğrafya, ekoloji ve kentsel çalışmalar gibi farklı disiplinleri kapsayan geniş ve güvenilir bir kaynak sunmaktadır. “Cultural resilience” kavramı başlık bazında taratılmış, ardından konu dışı disiplinlere ait çalışmalar filtrelenerek yalnızca afet, çevre, şehircilik ve kültürel boyutla ilişkili yayınlar sınırlandırmaya dahil edilmiştir. Bu sınırlandırmada kullanılan çerçeve, çalışmanın amacına uygun olarak afet sonrası kültürel dirençlilik ile doğrudan ilişkili temaların seçilmesi üzerine kurulmuştur. Böylece kavramın disiplinler arası doğası korunurken, araştırma odağının dağılmasının önüne geçilmiştir. Elde edilen makale, kitap bölümü ve bildirilere ait veriler, VOSviewer programı aracılığıyla görselleştirilmiş; anahtar kelimeler, atıf ağları ve tematik kümelenmeler üzerinden yorumlanmıştır (Şekil 1).

Şekil 1. Çalışmanın yöntemi (Yazarlar tarafından hazırlanmıştır.)

Veriler, WOS veri tabanından 12.11.2024 tarihinde "Cultural Resilience" anahtar kelimesi kullanılarak toplanmıştır. Arama, makale, kitap bölümü ve bildiri türündeki yayınları kapsayacak şekilde filtrelenmiş ve 2004–2024 yılları arasında yayımlanmış 406 çalışma elde edilmiştir. Bu yılların seçilmesinin nedeni, kavramın literatürde özellikle 2004 Hint Okyanusu Tsunamisi ve ardından gelen büyük ölçekli afetlerle birlikte uluslararası düzeyde görünürlük kazanmasıdır. Nitekim Birleşmiş Milletler'in 2005 yılında kabul ettiği Hyogo Framework for Action (2005–2015) ve devamında yürürlüğe giren Sendai Framework for Disaster Risk Reduction (2015–2030), dirençlilik ve özellikle kültürel boyutların afet yönetimindeki önemini vurgulamıştır. Dolayısıyla 2004 yılı başlangıç noktası olarak alınmış, kavramın kuramsal gelişimi ve disiplinler arası yansımaları 2024 yılına kadar kapsanacak biçimde değerlendirilmiştir. Bu kapsamda, elde edilen 406 yayın içerisinde şehir ve bölge planlama, çevresel çalışmalar, coğrafya, kentsel çalışmalar ve mimarlık gibi alanlarla doğrudan ilişkili olan 127 yayın analiz kapsamına dahil edilmiştir. Bu makaleler incelenerek şehir ve bölge planlama alanı ile ilişkili olan konu alanları seçilmiş ve toplam sayı 127 çalışmaya düşürülmüştür (çevresel çalışmalar, çevre bilimleri, şehir ve bölge planlama, coğrafya, kentsel çalışmalar, mimarlık vb.). Bu kapsam daraltması yapılırken özellikle kent sosyolojisi, kentsel politika ve antropoloji gibi alanların büyük ölçüde dışarıda bırakıldığı görülmektedir. Bunun temel nedeni, çalışmanın odak noktasını mekânsal bağlam üzerinden kurgulamasıdır. Kültürel dirençlilik kavramı çok boyutlu olmakla birlikte, bu makalede öncelikli olarak afet sonrası mekânsal yeniden yapılanma, kentsel bellek, toplulukların mekâna aidiyet ilişkisi ve planlama süreçleri üzerinden ele alınmıştır. Dolayısıyla şehir ve bölge planlama ile doğrudan kesişen disiplinler çalışma kapsamına alınmış, daha çok sosyolojik veya antropolojik bağlamda yapılan ve mekânsal boyutla zayıf ilişkisi olan çalışmalar dışarıda bırakılmıştır.

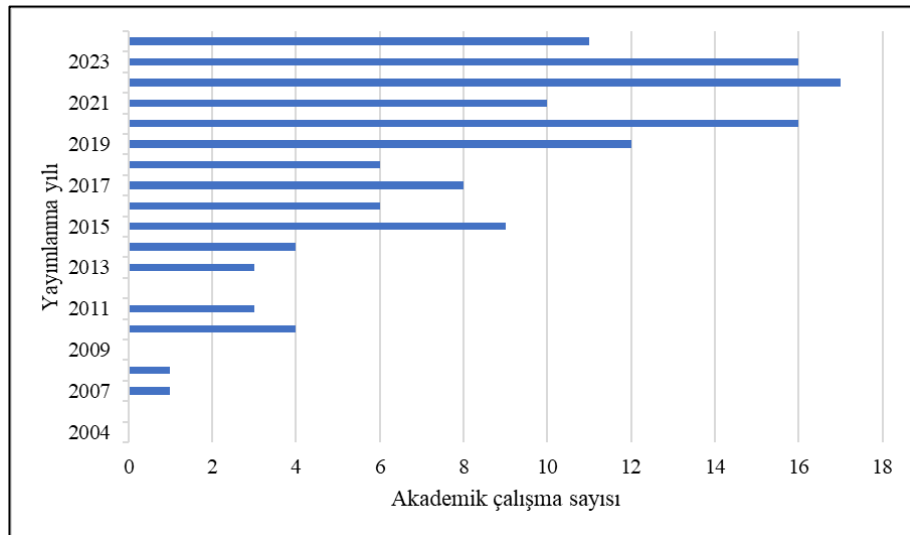
Bununla birlikte, bu tercih çalışmanın teorik çerçevesinin eksik bırakıldığı anlamına gelmemektedir. Aksine, planlama temelli bir yaklaşım benimsenerek, kültürel dirençliliğin özellikle kentsel mekânın yeniden üretimi, afet sonrası kentleşme politikaları ve mekânsal sürdürülebilirlik boyutları üzerinden incelenmesi amaçlanmıştır. Bu yönelim, çalışmaya belirli bir odak sağlamış ve kavramın şehir ve bölge planlama literatüründeki konumunu daha açık biçimde değerlendirme olanağı sunmuştur. Ancak

ilerleyen araştırmalarda, kent sosyolojisi, antropoloji ve kentsel politika gibi alanların da sürece dahil edilmesiyle kültürel dirençliliğin daha kapsamlı bir çerçevede incelenmesi gerektiği kabul edilmektedir.

Ancak, kültürel dirençlilik konusuna dair akademik çalışmalarda sistematik bir araştırma eksikliği bulunmaktadır; dolayısıyla, bu çalışma kültürel dirençlilik kavramını bilimsel literatür kapsamında değerlendirerek bu eksikliği gidermeyi amaçlamaktadır. Çalışmada, bibliyometrik analiz yöntemleri kullanılarak kültürel dirençlilikle ilgili literatürdeki yayınlar, anahtar temalar ve eğilimler derinlemesine incelenecektir. Bibliyometrik analiz, bu alandaki yayınların üretkenliğini, etki düzeylerini ve literatürün zaman içerisindeki gelişimsel yönelimlerini ortaya koymak için etkin bir yöntemdir (Aktaş, 2024, 1966-1968). Kültürel dirençlilik alanında yapılmış çalışmaların yaygınlığı, çalışma konuları, araştırmacılar arası iş birliği ağı, en çok atıf alan kaynaklar ve coğrafi yayılım gibi çeşitli bibliyometrik ölçütler incelenecek ve kültürel dirençliliğin toplumsal etkileri hakkında geniş bir perspektif sunulacaktır.

Bulgular

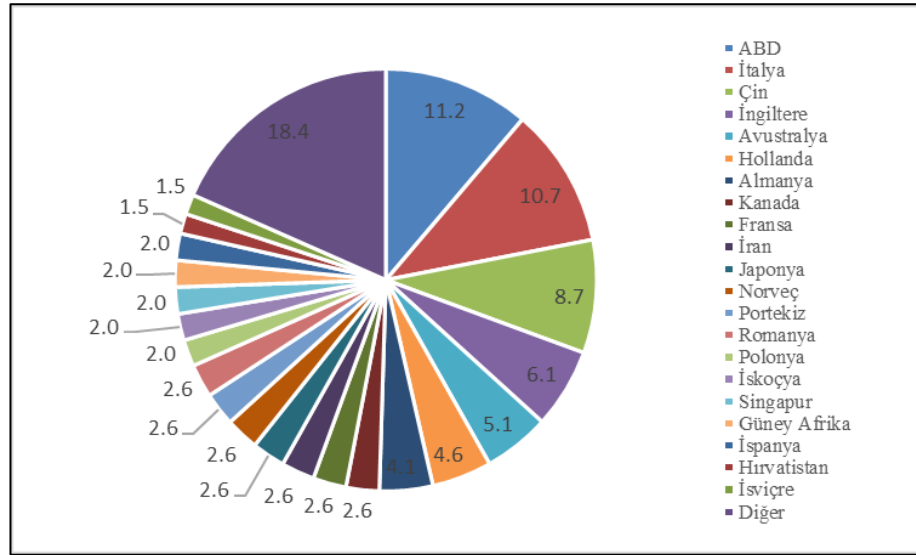
Araştırma kapsamında, VOSviewer programı kullanılarak yazar, başlık, özet ve anahtar kelimeler bağlamında WOS üzerinden yapılan tarama sonucu elde edilen verilerle birlikte oluşum analizi (co-occurrence) ile değerlendirilmiştir. VOSviewer ile yapılan analizle oluşan ağlar sonucunda birçok farklı küme ve öge meydana gelmektedir (Akbaş, 2023, s. 1868). Tarama sonucunda elde edilen makalelerde ilgili anahtar kelimeler etrafında yapılan analizle birlikte akademik yayınlarda baskın olan terimler ortaya konularak kültürel dirençlilik kavramları etrafında eğilimler anlaşılmasına çalışılmıştır.

Şekil 2. Yıllara göre akademik çalışmaların sayılarındaki değişim

Tarama sonucunda yer alan akademik çalışmaların yayın yıllarına bakıldığında, kültürel dirençlilik konusundaki yayınların ilk olarak 2010 yılında artış göstermeye

başladığı görülmektedir. Bu eğilim, 2010 yılında 200.000’den fazla can kaybına yol açan Haiti depremi ile 2011’de yaşanan Tohoku (Japonya) depremi ve tsunamisi gibi küresel ölçekte büyük etkiler yaratan afetlerle doğrudan ilişkilendirilebilir. Özellikle 2015 yılından itibaren belirgin bir hızlanma gözlenmiştir; bu dönemde iklim değişikliğinin toplumsal ve kültürel etkilerine odaklanan araştırmaların artışı dikkat çekmiştir. 2019 sonrasında ise yayın sayılarında yeni bir ivmelenme yaşanmış ve 2022 yılında en yüksek seviyeye ulaşılmıştır. Bu dönemdeki artış yalnızca iklim krizine yönelik farkındalığın artmasıyla değil, aynı zamanda COVID-19 pandemisinin toplumsal dirençlilik, kolektif hafıza ve kültürel pratikler üzerindeki etkilerinin araştırmalara konu edilmesiyle açıklanabilir. Dolayısıyla, 2019–2024 yılları arasındaki yükseliş, hem pandeminin kültürel dirençlilik tartışmalarını tetiklemesi hem de afet ve iklim krizlerinin eş zamanlı biçimde akademik gündemi şekillendirmesiyle ilişkilendirilmektedir (Şekil 2).

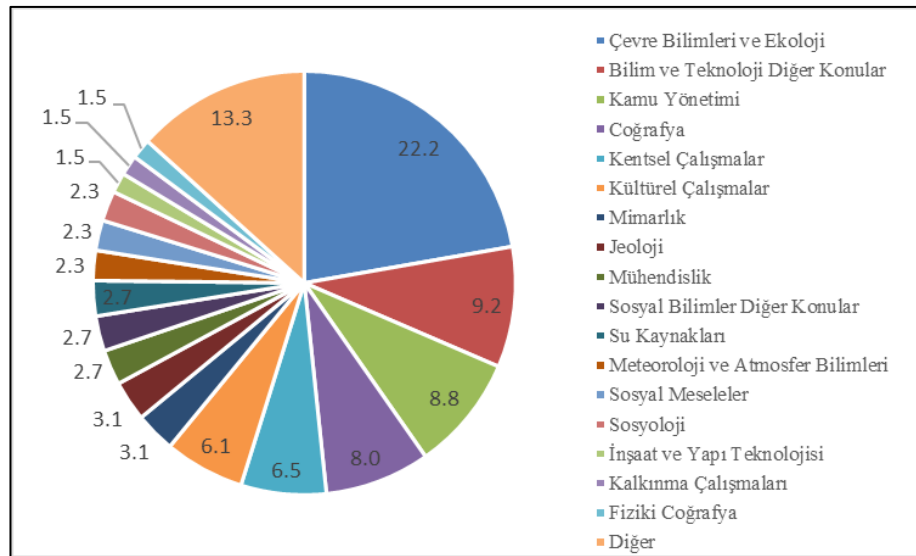

Şekil 3. Yıllara göre akademik çalışmaların ülkelere göre dağılımı (%)

Şekil 3’te görüldüğü üzere, WOS veri tabanı üzerinden yapılan tarama sonucunda kültürel dirençlilik bağlamında yapılan akademik çalışmaların ülkelere göre dağılımlarına bakıldığında ABD, İtalya, Çin, İngiltere ve Avustralya’nın öne çıktığı görülmektedir. Bu alanda yapılan akademik çalışmalar, en fazla finansal desteği Çin Ulusal Doğa Bilimleri Vakfı ile Avrupa Birliği’nden almıştır. Kültürel dirençlilik çalışmalarının bu ülkelerde öne çıkmasını bu ülkelerin iklim değişikliği üzerindeki aktif çalışmalarına bağlamak mümkündür. ABD ve Avustralya gibi ülkeler, büyük coğrafi çeşitliliğe ve iklimsel zorluklara sahiptir ve özellikle ABD’deki kasırgalar, orman yangınları ve Avustralya’daki sıcak hava dalgaları ile su kıtlığı, iklim değişikliğine karşı bu konunun araştırılmasını teşvik etmiştir. Çin, büyük nüfusu ve hızla artan sanayileşmesi nedeniyle iklim değişikliği ile ilgili küresel ölçekte en büyük karbon salıncılarından biridir. Ancak Çin aynı zamanda iklim değişikliğiyle mücadeleyle yönelik yenilikçi stratejiler geliştirmeye çalışmaktadır. İtalya ve İngiltere ise, Avrupa’nın iklim değişikliği

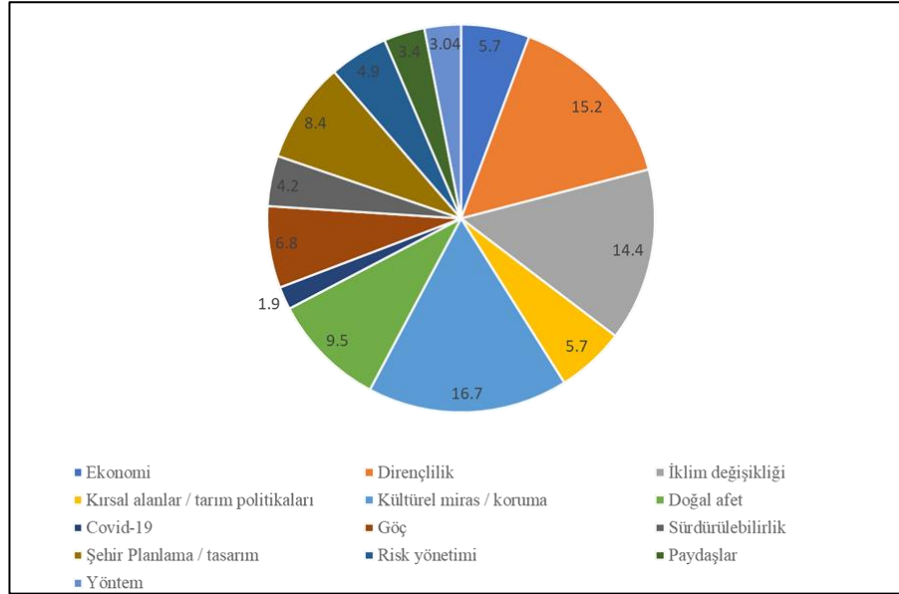
ile mücadelede lider ülkelerdir ve aynı zamanda tarihi şehirleri, kültürel mirasları ve altyapıları iklim değişikliğinden etkilenebilir durumdadır. Diğer taraftan, bu ülkelere baktığımızda Türkiye’den 3 (2 Turkey, 1 Türkiye olarak) çalışma yer almaktadır.

Türkiye’den yapılan çalışmalar incelenmiştir. İlk olarak, Gurdalli (2018)’nın çalışmasında, siyasi ve etnik çatışmalar sonucunda bölünmüş olan Lefkoşa’nın (Kıbrıs) mekânsal dönüşümünü, sosyo-kültürel dirençlilik stratejileri bağlamında ele almaktadır. Makale, çatışma sonrası mekânsal ve sosyal dönüşüm süreçlerinde toplumsal katılım ve adaptasyonun önemine dikkat çekmektedir. Gocer vd. (2024) tarafından yapılan çalışma, kültür turizminin kırsal toplulukların dirençliliği üzerindeki etkilerini incelemek için bir çerçeve sunmaktadır. Kırsal bölgelerde turizmin neden olduğu sosyal, ekonomik ve çevresel değişimlere uyum sağlamak için kullanılan stratejiler analiz edilmektedir. Çalışma, kültür turizminin yerel ekonomik kalkınmayı destekleyebileceğini ancak aynı zamanda toplulukların sosyal ve kültürel dokusunda değişimlere neden olabileceğini vurgulamaktadır. Bu çerçeve, kırsal toplulukların sürdürülebilir kalkınma hedefleri doğrultusunda nasıl daha dirençli hale gelebileceğini anlamak için bir araç sunmaktadır. Duman & Dikçınar Sel (2024), sosyo-ekolojik dirençlilik yaklaşımını kullanarak sosyo-kültürel, ekonomik ve kurumsal dinamiklerin kırsal kültürel peyzaj üzerindeki etkilerini tarihsel bir bakış açısıyla değerlendirmektedir. Sonuçlar, göç ve demografik değişimlerin tarımsal üretim yöntemlerini ve yaşam biçimlerini dönüştürdüğünü, ancak bölgenin geleneksel ekonomik ve sosyal yapısını koruyarak dirençliliğini sürdürdüğünü göstermektedir. Bu bağlamda, kırsal peyzajın değişimlere uyum sağlayarak dirençli bir sistem olarak varlığını devam ettirdiği vurgulanmaktadır. Ancak Türkiye özelindeki çalışmaların sayısının az olduğu ve çoğunlukla kırsal alanlara odaklandığı görülmektedir. Özellikle deprem ülkesi olarak isimlendirilen ve son yıllarda büyük kayıplar yaşanan afetler sonrası kültürel dirençlilik konusuna önem verilmesi kültürel mirasın ve kimliğin korunması açısından oldukça önemlidir.

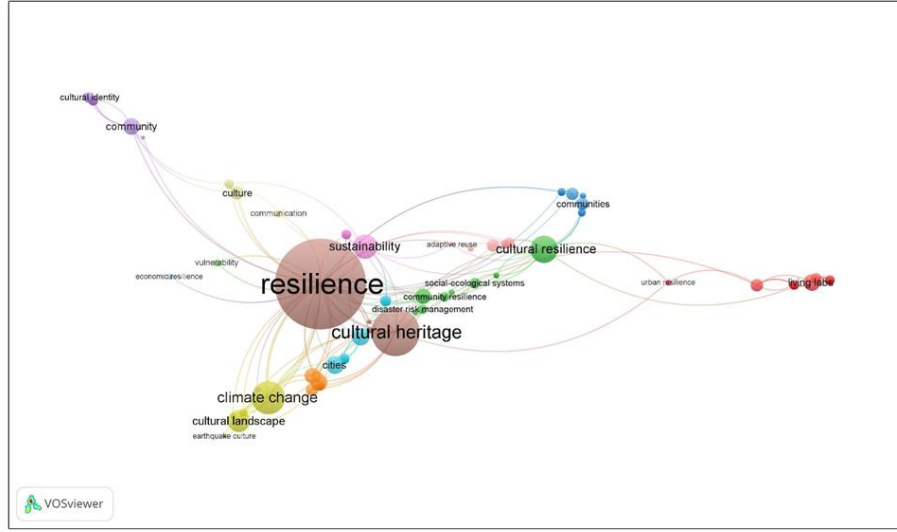
Şekil 4. Akademik çalışmaların konu alanlarına göre dağılımı (%)

Şekil 4'te kültürel dirençlilik bağlamında yapılan akademik çalışmaların araştırma alanlarına göre dağılımları yüzde olarak yer almaktadır. Yapılan akademik çalışmaların %22,2'si çevre bilimleri ve ekoloji alanında yapılmıştır. Çalışmaların %19,1'inin ise mekânla ilişkilendirilebilen alanlarda (kentsel çalışmalar, coğrafya gibi) yapıldığı görülmektedir. Bu bağlamda, farklı alanlarda bu kadar çalışmanın yapılmış olması konunun interdisipliner olarak ele alınması gerektiği şeklinde yorumlanabilir.

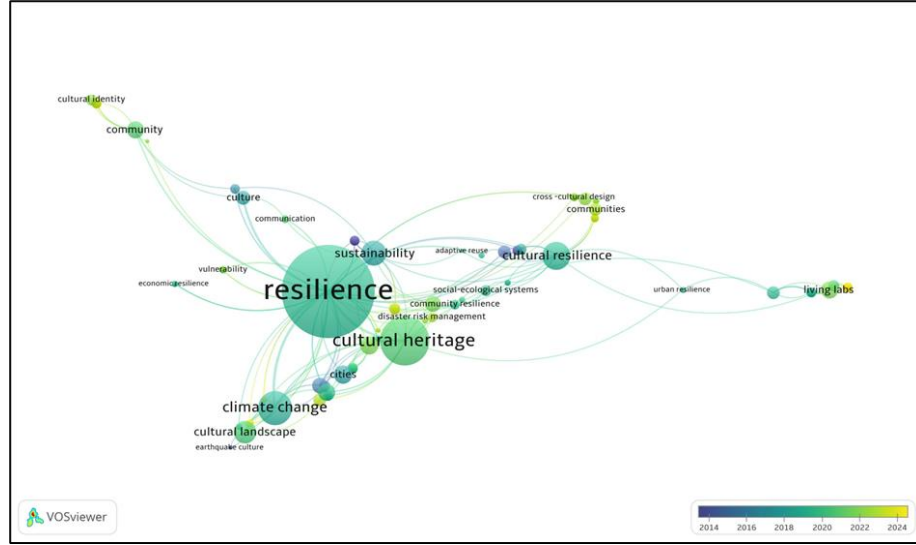
Şekil 5. Akademik çalışmalarda en fazla kullanılan anahtar kelimeler (%)

Şekil 5'te akademik çalışmalarda en sık tercih edilen anahtar kelimelerin yüzde olarak dağılımı gösterilmektedir. Bu amaçla, literatürde kullanılan anahtar kelimeler gruplandırılarak değerlendirilmiştir. İnceleme sonucunda, yayınlarda öne çıkan anahtar kelimelerin başında kültürel miras/koruma, dirençlilik, iklim değişikliği (adaptasyon, küresel ısınma, deniz seviyesi yükselmesi vb.), doğal afetler (deprem, tsunami, sel, hasar görülebilirlik vb.), kent planlama ve tasarım, göç, ekonomi, kırsal alanlar/tarım, risk yönetimi, paydaşlar (sivil toplum örgütleri, kamu, yönetim vb.), yönetime yönelik kavramlar (ör. yapısal eşitlik modeli) ve COVID-19 ile ilişkili kavramlar yer almaktadır.

Şekil 6. Akademik çalışmalarda eğilim analizi (Yazarlar tarafından Vosviewer programında hazırlanmıştır.)

Şekil 6’da görüldüğü üzere, 2004–2024 yılları arasında kültürel dirençlilik üzerine yapılan akademik çalışmalarda kullanılan anahtar kelimeler birlikte oluşum analizi ile VOSviewer programında görselleştirilmiştir. Analiz sonucunda oluşturulan ağ haritasında, daha yüksek eş oluşuma sahip kavramlar birbirine yakın konumlandırılmakta; dairelerin büyüklüğü ise ilgili kavramın literatürdeki önem derecesini göstermektedir. Elde edilen görsel, akademik çalışmaların özellikle dirençlilik, kültürel miras, kültürel dirençlilik, iklim değişikliği ve afet riski azaltma/risk yönetimi kavramları etrafında yoğunlaştığını ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, “Resilience (dirençlilik)” kavramının grafiğin merkezinde yer aldığı ve en büyük odak noktası olarak öne çıktığı görülmektedir. Bu durum, dirençlilik kavramının yalnızca sık kullanılan bir terim olmakla kalmayıp, aynı zamanda literatürde diğer kavramlarla en güçlü şekilde ilişkilendirilen merkezî tema olduğunu göstermektedir.

Şekil 7. Akademik çalışmalarda yıllara göre eğilim analizi (2014-2024) (Yazarlar tarafından Vosviewer programında hazırlanmıştır.)

Şekil 7’de görüldüğü üzere, akademik çalışmaların yıllara göre eğilim analizi kültürel dirençlilik kavramının özellikle 2018 sonrası dönemde daha belirgin bir şekilde öne çıktığını göstermektedir. “Resilience (dirençlilik)”, “cultural heritage (kültürel miras)”, “cultural resilience (kültürel dirençlilik)” ve “climate change (iklim değişikliği)” gibi terimlerin merkezi temalar arasında yer alması, çalışmaların yalnızca uyum (adaptation) perspektifinden öteye geçerek önleyici stratejilere ve risk yönetimine yöneldiğini ortaya koymaktadır. Son on yılda kullanılan anahtar kelimelerin analizi de bu dönüşümü desteklemektedir; sürdürülebilirlik, uyum, deprem ve risk azaltma kavramlarından, giderek iklim dirençliliği, risk yönetimi, dirençlilik oluşturma (resilience building), living labs ve kimlik gibi daha spesifik ve uygulamaya dönük kavramlara geçiş gözlenmiştir.

Bu bulgular aynı zamanda kültürel dirençliliğin teorik konumlandırmasına ilişkin literatürdeki tartışmalara işaret etmektedir. Bir kısım araştırma, kültürel dirençliliği sosyo-ekolojik dirençlilik yaklaşımlarının bir bileşeni olarak görmektedir; kültürel pratiklerin, sosyal sermaye ve ekolojik sistemler arasındaki etkileşimle toplulukların adaptasyon kapasitesini artırdığını savunmaktadır (Varol & Buluş Kırıkkaya, 2017; Yang, Sarker & Firdaus, 2024). Diğer taraftan, bazı yazarlar kültürel dirençliliği, dirençlilik kavramının bağımsız bir boyutu olarak ele almakta; kültürel mirasın korunması, kolektif hafızanın sürdürülmesi ve kimlik inşasının, toplulukların krizlere karşı dayanıklılığında özgün ve ayrı bir rol oynadığını vurgulamaktadır (Holtorf, 2018; Clarke & Mayer, 2017). Bu ikili yaklaşım, kavramın disiplinler arası niteliğini ortaya koymakta ve kültürel dirençliliğin hem sosyo-ekolojik sistemlerle hem de toplumsal-kültürel süreçlerle eşzamanlı olarak ilişkilendirilmesi gerektiğini göstermektedir. Dolayısıyla, mevcut bulgular kültürel dirençliliğin yalnızca sosyo-ekolojik dirençlilik içinde eriyen bir alt kavram olmadığını, aynı zamanda dirençliliğin özgün ve bütüncül bir

boyutu olarak ele alınmasının literatürde giderek daha fazla benimsendiğini ortaya koymaktadır.

Yapılan analiz sonuçlarına göre, kent planlama, tasarımı ve risk yönetimi konularında daha fazla çalışma yapılması gerektiği görülmektedir. Şekil 5'te yer alan anahtar kelimelerin ağ görsellerinde arka planda kalması, literatürde henüz ortak bir kavramsal çerçevenin oluşmadığını göstermektedir. Ayrıca sosyal boyutların görece geri planda kaldığı; özellikle göç, sosyal dışlanma, mülteci ve etnik kimlik gibi kavramların görsellerde yer almaması bu eksikliği açıkça ortaya koymaktadır. Bu durum literatürdeki boşluğa işaret etse de haklı olarak belirtildiği gibi oldukça tartışmalıdır. Dirençlilik literatüründe toplumsal ve ekonomik boyutlar; göç, sosyal uyum, dışlanma ya da kırılabilirlik gibi kavramlar uluslararası belgelerde (ör. Sendai Framework for Disaster Risk Reduction, 2015–2030) ve farklı disiplinlerde açık biçimde ele alınmaktadır. Ancak bu çalışmada benimsenen kültürel dirençlilik odaklı kavramsallaştırma, özellikle mekânsal ve kültürel miras temelli bileşenler üzerinden şekillendirilmiş; kent planlama ve çevresel çalışmalar bağlamında sınırlandırılmıştır. Dolayısıyla toplumsal veya ekonomik boyutlarla ilgili kavramların bu kapsam dışında kalması metodolojik bir tercih olup, mevcut çalışmanın analiz çerçevesiyle uyumludur. Bununla birlikte, bu durum söz konusu kavramların kültürel dirençlilik bağlamında önemsiz olduğu anlamına gelmemekte; aksine gelecekteki araştırmalarda bu sosyal ve ekonomik boyutların kültürel dirençlilik kavramına nasıl entegre edileceğinin incelenmesi önemli bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmaktadır.

Tartışma ve Sonuç

Dirençlilik kavramı, literatürde farklı alanlarda tartışılmış olmakla birlikte afet çalışmaları bağlamında özellikle önem kazanmıştır. Afet dirençliliği, bir toplumun afet öncesi risklere hazırlık düzeyi, afet sırasında hayatta kalma kapasitesi ve afet sonrasında iyileşme, yeniden yapılanma ve uyum sağlama becerilerini kapsadığı için fiziksel altyapının güçlendirilmesinin yanı sıra sosyal, ekonomik ve kültürel boyutları da içermektedir. Bu noktada, kültürel dirençlilik çalışmaları hem yerel hem de küresel düzeyde daha dirençli ve sürdürülebilir toplumlar inşa etmek için gereklidir. Toplulukların yaşadığı mekânlar, kültürel kimliklerin ve geleneksel bilgi sistemlerinin korunmasında kritik bir rol oynamaktadır. Mekânsal bağlam, kültürel pratiklerin uygulanması, ritüellerin gerçekleştirilmesi ve sosyal bağların güçlendirilmesi için bir altyapı sağlamaktadır. Tarihi ve kültürel miras alanlarının korunması, geleneksel mimari yapılarının sürdürülmesi ve yerel çevresel kaynakların sürdürülebilir kullanımı toplulukların kültürel dirençliliğini artıracaktır. Bu mekânlar, sadece fiziksel varlıklar olmayıp aynı zamanda toplulukların kolektif hafızasını, kimliğini ve dayanışma duygusunu besleyen unsurlardır. Dolayısıyla, kültürel birikimlerin korunması ve gelecek nesillere aktarılması, mekânsal düzenlemeler ve kent planlamayla doğrudan ilişkilidir. Literatürde yer alan kültürel dirençlilik çalışmaları, yerel toplulukların özgün kültürel değerlerini ve pratiklerini korurken, aynı zamanda küresel kültürel çeşitliliğin zenginleşmesine de hizmet ettiğini göstermektedir. Aynı zamanda, bu kavram afet sonrası dönemde sosyal ve mekânsal yeniden yapılanmanın yalnızca fiziksel değil, kültürel

boyutlarının da dikkate alınmasını gerektirmektedir. Kolektif hafızanın mekânsal dönüşüm üzerindeki rolü, toplulukların afet sonrası aidiyet geliştirme ve sosyal bağlarını yeniden kurma sürecinde kritik bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Dolayısıyla afet dirençliliğini artırmaya yönelik politikaların, kültürel pratiklerin ve kimliklerin korunmasını ve yeniden üretimini de desteklemesi gerekmektedir. Bu doğrultuda yürütülen çalışma, afet sonrası toplulukların kültürel dirençlilik bağlamındaki konumunu anlamaya odaklanmaktadır. Çalışma kapsamında yapılan bibliyometrik analiz aracılığıyla, bu alandaki araştırmaların yıllar içerisinde nasıl geliştiği, ilişkili kavramların zamanla nasıl farklılaştığı ve araştırma eğilimlerinin hangi yönlerde değişim gösterdiği ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Kültürel dirençlilik konusundaki çalışmalar 2010 yılından itibaren belirgin bir artış göstermiştir. Bu artış, Haiti (2010) ve Tohoku (2011) depremleri gibi büyük afetlerin etkisiyle ilişkilendirilebilir. 2015 yılından itibaren iklim değişikliğinin küresel etkileri üzerine artan farkındalıkla birlikte yayın sayısında hızlı bir artış gözlenmiştir. 2019–2022 döneminde ise COVID-19 pandemisinin toplumsal ve kültürel etkileri dikkat çekmiş ve kültürel dirençlilik konusundaki yayınların daha da arttığı görülmüştür. Dolayısıyla kültürel dirençlilik kavramı, son yıllarda dünya genelinde artan doğal afetler, iklim değişikliği ve pandemiyle birlikte giderek daha fazla önem kazanmıştır.

Akademik çalışmaların coğrafi dağılımına bakıldığında, ABD, İtalya, Çin, İngiltere ve Avustralya'nın öne çıktığı, bu ülkelerdeki yoğunluğun ise iklim değişikliğine yönelik aktif politikalar, büyük coğrafi riskler (kasırgalar, yangınlar, su kıtlığı vb.) ve güçlü finansal destek mekanizmalarıyla açıklanabileceği görülmektedir. Türkiye'nin ise bu alanda sınırlı bir akademik temsil (yalnızca üç çalışma) gösterdiği tespit edilmiştir. Ancak bu bulgu, Türkiye'de kültürel dirençlilik temasının tamamen ihmal edildiği anlamına gelmemektedir. Aksine, Türkiye'de afet dirençliliği bağlamında yapılan çalışmalarda, kültürel boyutların dolaylı biçimde ele alındığı görülmektedir (ör. Varol & Buluş Kırıkkaya, 2017; Kök, 2023). Bu nedenle, Türkiye özelinde kültürel dirençlilik doğrudan kavramsallaştırılmamış olsa da, afet dirençliliği literatürü içerisinde toplumsal uyum, kültürel mirasın korunması ve kimlik inşası gibi başlıklar aracılığıyla çalışılmış olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Bu durum, gelecekte yapılacak araştırmalarda afet dirençliliği ve kültürel dirençliliğin kesişim noktalarının daha kapsamlı biçimde incelenmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Kültürel dirençlilik üzerine yapılan çalışmaların %22,2'sinin çevre bilimleri ve ekoloji alanında, %19,1'inin ise kentsel çalışmalar ve coğrafya gibi mekânla ilişkilendirilebilen alanlarda yoğunlaştığı görülmüştür. Bu sonuçlar, çalışmada yapılan sınırlandırma sonrasında elde edilen bulgulara dayanmaktadır; yani şehir ve bölge planlama, çevresel çalışmalar, coğrafya, kentsel çalışmalar ve mimarlık gibi alanlarla doğrudan ilişkili olan 127 yayın üzerinden hesaplanmıştır. Bu dağılım, kültürel dirençlilik kavramının disiplinler arası niteliğini açıkça ortaya koymakta ve farklı alanlardan katkılarla daha kapsamlı şekilde ele alınması gerektiğini göstermektedir. Bununla birlikte, sosyal boyutların —özellikle göç, sosyal dışlanma, mülteci ve etnik kimlik gibi kavramların— literatürde yeterince ele alınmadığı da tespit edilmiştir. Bu eksiklik,

özellikle gelişmekte olan ülkelerdeki çalışmaların sınırlı olmasıyla birleştiğinde, literatürde önemli bir boşluğa işaret etmekte ve gelecekte bu konularda yapılacak araştırmalar için fırsat alanı sunmaktadır.

Risk azaltma kavramından risk yönetimi kavramına olan eğilim göze çarpmaktadır. Risk yönetimi ve paydaşların (STK'lar, kamu otoriteleri, yönetim vb.) en sık kullanılan anahtar kelimelerde yer alması bu süreçte iletişim ve iş birliğinin önemini vurgular niteliktedir. Bu nedenle, yapılan çalışmalar genellikle merkezi yönetimler, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları ve yerel halk arasındaki iş birliğine ve iletişime odaklanmaktadır. En fazla kullanılan anahtar kelimelerin bazılarının eğilim analizinde arka planda kalması kentsel dirençlilik konusunda ortak bir kavramsal çerçevenin henüz oluşmadığını göstermektedir. Bu çalışma, ortak kavramsal çerçevenin oluşabilmesi için şehir plancıları, mimarlar, yerel ve merkezi yönetimler ve süreçte yer alan diğer paydaşlar açısından önemli bir altlık niteliğindedir. Sonraki çalışmalarda, sosyal boyutların ve toplumsal etkilerin daha fazla vurgulanması gerekmektedir. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki farklı dinamiklerin karşılaştırmalı olarak incelenmesi, daha kapsayıcı bir literatür oluşturabilir. Kent planlama, risk yönetimi ve toplumsal uyum süreçleri üzerine yapılacak çalışmalar artırılmalıdır. Ortak bir kavramsal çerçeve oluşturmak amacıyla, disiplinler arası iş birliği teşvik edilmelidir. Bu sonuçlar, kültürel dirençlilik kavramının hem teorik hem de pratik açıdan daha geniş bir bağlamda ele alınması gerektiğini ortaya koymaktadır. Disiplinler arası çalışmalar ve literatürdeki boşlukların doldurulması, bu alandaki akademik ve uygulamadaki katkıları artırabilir.

Kaynakça

- Akbaş, İ. (2023). Dirençlilik ve dirençli kent yaklaşımında yeni eğilimler: Bibliyometrik bir analiz. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 13(3), 1866-1889.
- Aktaş, M. (2024). Bilişsel tanı modelleri üzerine bir bibliyometrik analiz. *Trakya Eğitim Dergisi*, 14 (3), 1965-1983.
- Aldrich, D.P. (2012). *Building resilience: Social capital in post-disaster recovery*. University of Chicago Press.
- Brown, D. ve Kulig, J. (1996). The concept of resiliency: Theoretical lessons from community research. *Health and Canadian Society*, 4(1), 29-52.
- Clarke, H. E. ve Mayer, B. (2017). Community recovery following the deepwater horizon oil spill: Toward a theory of cultural resilience. *Society & Natural Resources*, 30(2), 129-144.
- Coşkun, S. ve Ulusoy, M. D. (2024). Afetler karşısında kırılabilirlik ve dirençliliği temellendirmek: Sermaye temelli bütüncül bir bilişsel ve operasyonel model önerisi, *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi*, 14, 97-117.
- Çağırkan, B. (2016). Göç, hibrit kimlik ve aidiyet: Yeni toplumlar, yeni kimlikler. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5 (8), 2613-2623.

- Dalaman, Z. B., Aker, D. Y., Utku, D. E. ve Özerim, M. G. (2021). *Fundamentals of international migration*. Transnational Press London.
- Duman, S. ve Dikçınar Sel, B. (2024). Resilience of rural cultural landscapes: A case study of hazelnut in the Giresun-Ordu subregion. *Megarona*, 19(2), 204–218.
- Fırıncı, Y. (2018). Cultural Resilience within the Era of Globalization. *Journal of Resilience*, 2 (2). 69-84.
- Gocer, O., Boyacioglu, D., Karahan, E. E., ve Shrestha, P. (2024). Cultural tourism and rural community resilience: A framework and its application. *Journal of Rural Studies*, 107, 103238.
- Gurdalli, H. (2018). Spatial co-transformation through socio-cultural resilience strategies in post-conflict divided Nicosia. *International Journal of Advanced and Applied Sciences*, 5(1), 136-142.
- Holling, C. S. (1973). Resilience and stability of ecological systems. *Annual Review of Ecology and Systematics*, 4(1), 1–23.
- Holtorf, C. (2018). Embracing change: how cultural resilience is increased through cultural heritage. *World Archaeology*, 50(4), 639-650.
- Karaşoğlu, Ö. ve Yamaçlı, R. (2023). Kültürel süreklilik bağlamında Eskişehir atölye Odunpazarı örneğinde katılımcı paylaşımların kentsel dirençliliğe etkileri. *Marmara Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, 14 (2), 48-63.
- Kayar, İ. ve Kutlu, S. Z. (2022). Kentsel dirençlilik ve çevresel sürdürülebilirlik ilişkisi üzerine bir değerlendirme. *TroyAcademy*, 7(2), 178-204.
- Keitsch, M. M., Kua, H. W. ve Skjerven, A. (2016). Special issue: The cultural dimension of resilience and sustainability. *Sustainable Development*, 24(5), 273-274.
- Kök, H. (2023). Afetlerde kriz yönetimi ve sosyal hizmet örgütleri. *Sosyal Çalışma Dergisi*, 7 (1), 1-17.
- Köse, S. (2021). Ritüel bellek. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 14 (33), 57-70.
- Lucini, B. (2014). Multicultural approaches to disaster and cultural resilience. How to consider them to improve disaster management and prevention: The Italian case of two earthquakes. *Procedia Economics and Finance*, 18, 151-156.
- Nar, M. Ş. (2019). Kültürel kimlik sorunsalı: Görecelik mi, evrenselcilik mi? Yoksa uzlaşım mı? *Antropoloji Dergisi*, 37, 72-80.
- Norris, F.H., Stevens, S.P., Pfefferbaum, B., Wyche, K.F. ve Pfefferbaum, R.L. (2008). Community resilience as a metaphor, theory, set of capacities, and strategy for disaster readiness. *American Journal of Community Psychology*, 41(1-2), 127–150.
- Obrist, B., Pfeiffer, C. ve Henley, R. (2010). Multi-layered social resilience: A new approach in mitigation research. *Progress in Development Studies*, 10(4), 283–293.

- Oktaç, S., Taş, N. ve Taş, M. (2020). Kültürel miras alanlarının korunması ve afet yönetimi ilişkisi. *Resilience*, 4(2), 305-321.
- Özkan, B. ve Çetinkaya Kutun, F. (2021). Afet psikolojisi. *Sağlık Akademisyenleri Dergisi*, 8 (3), 249-256.
- Öztürk, G. (2024). Afet dirençliliği konusunda yapılan çalışmaların bibliyometrik analizi. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 22 (52), 742-757.
- Radoine, H. (2013). Cultural resilience in contemporary urbanism: The case of Sharjah, UAE. *International Development Planning Review*, 35(3), 241-260.
- Sözer, M. A. (2019). Göç, Toplumsal uyum ve aidiyet. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14 (28), 418-431.
- Topal, E. ve Tatar, E. (2023). Kentsel dirençlilik üzerine mekân odaklı araştırmalar. *Journal of Architectural Sciences and Applications*, 8 (Special Issue), 547-566.
- Tuğaç, Ç. (2019). Kentsel dirençlilik perspektifinden yerel yönetimlerin görevleri ve sorumlulukları. *İdealkent Dergisi*, 10 (28), 984-1019.
- Üstün, Z. B., Arnaout, H., ve Yıldırım Esen, S., (2022). Assessing flood vulnerability and enhancing the resilience of cultural heritage areas: The case of İstiklal district in Ankara. 4. *Uluslararası Afet ve Dirençlilik Kongresi, İklim Değişikliği ve Güvenli Kentler*; Eskişehir, Turkey, 29-36.
- Varol, N. ve Buluş Kırıkkaya, E. (2017). Afetler karşısında toplum dirençliliği. *Dirençlilik Dergisi*, 1(1), 1-9.
- Walker, B., & Salt, D. (2006). *Resilience thinking: Sustaining ecosystems and people in a changing world*. Island Press.
- Warganegara, A. ve Morris Samson, M. G. (2020). Collaboration and disaster: Critical responses after tsunami events in Indonesia. *Environmental Hazards*, 20 (2), 1-18.
- Wu, X. H. ve Yuan, Z. J. (2023). Understanding the socio-cultural resilience of rural areas through the intergenerational relationship in transitional China: Case studies from Guangdong. *Journal of Rural Studies*, 97, 303-313.
- Yang L. V, Nazirul Islam Sarker M. D. ve Radin Firdaus, R. B. (2024). Disaster resilience in climate-vulnerable community context: Conceptual analysis. *Ecological Indicators*, 158, 111527.

Çatışma beyanı: Makalenin yazarları, bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da finansal ilişkileri bulunmadığını dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan ederler.